

A LOOK TO THE RELATION OF MEMORY AND IMAGE IN ART

Human memory which is natural one, hides everything which is perceived, and it reveals with reminds and associations. As new images load in the memory, those which are old one thrown back. When the events belonging to the past occur in the memory, they access to the present time, and revive by means of word, writing, picture and shapes. If there is no memory, nor is the past. The image involving in the memories converted into a document throughout history, and they became important with respect to judgement and dating of the past.

The most important artificial memories became picture and gravure, and then photograph and cinema are added to these. In time, with the development of technology, up to now the most comprehensible artificial memory became computer. A computer is an artificial memory. Thanks to artificial memories, information, appearance and sound have moved to the present days place, and human being can achieve everything he wants thanks to a key from his armchair.

Anabtar Keltmeler: Sanat, İmge, Bellek, Resim, Gravür, Bilgisayar, Kompakt Disk (CD).

Key words: Art, Image, Memory, Picture, Gravure, Computer, Compact Disc

Bu çalışmada, kısaca insan belleğinin tanımı ve önemi üzerinde durularak, insan belleğindeki görsel imgelerin oluşumu, birbirleriyle olan ilişkileri, anımsamayla imgelerin insan belleğinden o anki zamana gelişleri incelenecek ve fotoğrafla bellek ilişkisine bakıldıktan sonra bilgisayar teknolojisinin yarattığı yapay belleklerden bahsedilecektir.

Belleğin Tanımı ve Önemi:

İlkel insan öldürmek istediği hayvanı daha önce doğada görmüş ve onun görsel imgesini belleğine kazımış, daha sonra da mağaranın duvarına resmetmiştir. "Erken eski taş devrindeki mağara resimleri ile heykellerin 'doğaya bakılarak' değil, bellekten yapıldığını bilim saptamış bulunmaktadır."¹ Bu resimler hem açlık hem de korku sonucu oluşan büyüsel olayların eserleridir. Karşı karşıya kaldığında vahşi bir hayvandan korkan insan, onu mağara duvarlarına resmederek elindeki silahlarla ona saldırmış, onun duvar üzerinde öldüğünü düşleyerek kendi kendini ona karşı cesaretlendirmiş, duvardaki resim üzerinde çeşitli büyüler yaparak da hayvanı etkilemeye çalışmıştır. Aslında bu büyülemede hayvanın etkilenmesi gibi bir şey söz konusu değildir. Asıl büyüleme insanın kendisine yapmıştır. Böylece insan bilinçaltına giren korkuyla yüzleşir ve onu yenerek bilinçaltından atar. Duvardaki resme saldırmayı onu yaralar ve böylece de vahşi hayvanı öldürebileceğinin farkına varır. Bu durum, insanın kendi kendini güdülemesi ve kendi korkularını yenmesidir (Resim 1).

Resim-1. Lascaux Mağarası'ndan bir görünüm.

Bellek, algılanan her şeyin imgesini kendinde saklar. Algıyla belleğe gelen şeyler burada depolanır ve yeri gelince de ortaya çıkar. İmgeler çoğaldıkça bazıları geriye atılır. Bunlar, daha önceden alınan imgelerdir. Yeni imgeler önde durur ve çağışımaları hızlı olur. Bilinçaltını inceleyen Sigmund Freud'a göre aslında hiçbir şey bellekten kaybolmamaktadır.²

Sanat ve Sanatçılar Üzerine adlı kitapta Freud, önceden bilinçaltına giren etkilerin zamanla bilinci nasıl etkilediği konularını incelerken Michelangelo'nun Musa heykelinden, Dostoyevski, Shakespeare, Leonardo ve Goethe'nin eserlerinden yola çıkarak kişilik çözümlerinde bulunur.

İmgeyi harekete geçiren etkiler sonucu bellekte

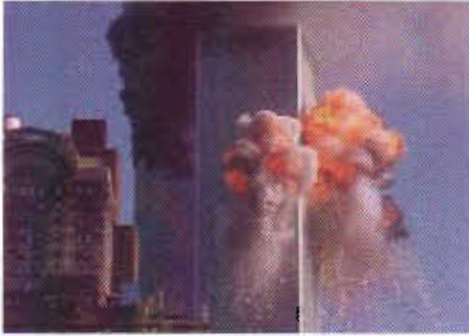
* Doç., Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, 25240, Erzurum, kucukoner@mynet.com

1 Moissey KAGAN, **Estetik ve Sanat Dersleri**, Çev: Aziz Çalışlar, s. 220

2 Daha Geniş Bilgi İçin Bkz. Sigmund FREUD, **Sanat Ve Sanatçılar Üzerine**, Çev: Kamuran Şipal.

hızlı bir devinim başlar ve imgenin çağrıştırdığı her şey bellekte ortaya çıkar. Buna hatırlama (anımsama) denir. Daha önceden bellekte imge olarak algılanan bir şeyi sonradan tekrar gördüğümüzde onun bellekteki izlerini anımsarız. O nesne görülür görülmez, bellekteki imgeleri hızla ön plana çıkarlar ve o nesnenin daha önceki anlamını ve şeklini hatırlatırlar. Hatırlamayla ortaya çıkan şey, kendi gerçek varlığının nıpatı aynı değil, çok büyük bir yüzdelikle ona en yakın olan benzeridir. Çünkü, eğer o şey bir olaysa, kapsadığı bir zaman dilimi, bir mekanı ve içinde barındırdığı o kadar da çok ayrıntıdan olacaktır.

Bellek, nesne yokken onun yerine devreye giren bir mekanizma gibidir. Nesnenin yeniden göz önünde olması durumunda ise, bellek devre dışı kalır. Bir fotoğrafa bakan insan, nesnenin bir boyutuyla karşı karşıyadır. Olay, beyindeki düşünceler olarak hareketlenir. Beyinde bir düşünce varsa o düşünce şimdiki zamana aittir. Çünkü, beynin hareketleri anlıktır. Düşünce, şu an, şimdi geçiyor, oluşuyor, biçimleniyordur. Böylece, anımsamayla geri gelen hatıralar, şu an düşüncelere dönüştüğü için, her şey şimdi yaşanıyor gibidir. Önce, olay gözde canlanmaya başlar ve imgeler nesnelere ve olayları geri getirerek beyne sunarlar. Beyin de onlar şimdi yaşanıyor gibi hareket eder. 1999 Bolu ve Düzce depremlerine ait bir resim gördüğümüzde belleğimizde, depremin olduğu zamandaki feryatlar, yıkım altında canlı insan arama çalışmalarının görüntüleri ve canlarını kaybeden binlerce insanı hatırlarız (Resim 2). New York'ta 11 Eylülde yıkılan İktiz Kulelerin resmini görünce de hem anlık olarak televizyonlarda görüntülenen yıkılış anını, hem de bu yıkılışın nedenlerini ve de olayın sonuçlarını anımsarız. (Resim 3) Aslında bunlar bir yanılsamadır. Hatırlamanın, hatırlanan şeyin bellekteki kalıntılardan yola çıkarak beyinde şimdikiymiş gibi düşündüğü bir yanılsama.

Resim-2: 11 Eylül, İktiz Kulelerin yıkılışı.

Resim-3: Depremden bir görünüm

Bellekte çağrışıma giren imge, kendi gerçek anlamını bulur çıkarır ve tekrardan onu geçerli hale getirir. Eğer herhangi bir çağrışım olmaz ise imgenin gerçek anlamı olduğu yerde öylece kalır. "Bellek, bir tür kurtarma edimini akla getirir. Anımsanan şey hiclikten kurtarılmış demektir. Unutulan şeyse terkedilmiştir."³ Önemli bir olayın ya da nesnenin kalıcı olabilmesi için, imgelerinin belleğe iyice kazınması gerekir. Böylece o olay ve o nesne daha sonra anımsanacak ve yaşamaya devam edecektir.

Bellek – Zaman – Mekan İlişkisi:

Belleğin çağrışımlarla geri getirdiği imgeler ve olaylar geçmişe aittir. Çağrışımla geri gelerek şimdiki zamana girerler. Çünkü bellek şimdiki zamandadır. İmgeleri ise geçmiş zamandadır. Bellek, insanı geçmiş zamana götürmez, geçmiş çağrışımlarla şimdiki zamana getirir. İmgeleri çağrıştırmaya, anımsatmaya ile düşünülür kılması ve asıl gerçeğin parçalarını şimdikiye getirmesi işlevleriyle bellek, hareketli bir çok ayakta oluşmuş bir sistemdir. Bellek yoksa sistem de yoktur. Bellek yoksa, ne geçmiş vardır ne de tarih.⁴

Resim 5. Picasso. "Guernica", 1937, T. Ü. Y. B., 350x780 cm

3 John BERGER, *O Ana Adanmış*, Çev. Yurtlanur Salman, Gürsoy Sökmen, s. 74

4.Daha Geniş Bilgi İçin Bkz. Ali AKAY, *Kıvrımlar*.

Çağrışımlarla anımsama olayında değişik etkenler vardır. Thomas Hobbes bu etkenleri yakınlık-uzaklık ve zaman başlıklarında toplar. Yakında bulunan şey, kolaylıkla unutulmaz ve sıkça anımsanır ama, uzakta bulunan şey sıkça anımsanmaz ve kolayca unutulabilir. Hobbes, Leviathan adlı yapıtında yakınlık ve uzaklık farklılıklarının imge zayıflamasındaki etkilerini şöyle anlatır: "Bir nesne görüş alanımızdan çekildiğinde, onun bizde bıraktığı izlenim devam etse bile, yine de arkadan daha belirgin ve bizi daha fazla etkileyen nesnelere geldiğinde, geçmişe ait imge, günün gürültüsü içinde bir insanın sesi gibi, belirsizleşir ve zayıflar. Bundan şu çıkıyor ki bir nesnenin görülmesi veya algılanmasından sonra ne kadar uzun bir zaman geçerse, o nesnenin imgesi o kadar zayıflar."⁵

Hobbes'a göre zamanın farklılıkların da imgeyi zayıflatır. Bunun nedeni zaman geçtikçe belleğimizdeki imge sayılarının artışıdır. Geçmiş zamanda belleğe giren imge, daha sonraki zamanlarda belleğe giren yeni imgelerin arkasında kalır. Dün yaşadığımız olayların hemen hemen hepsini anımsarken, geçen yıl bugün yaşadığımız olayları anımsamayabiliriz. "Aradan uzun bir zaman geçince, geçmişe ait tahayyülümüz de zayıflar; sözcüğü, gördüğümüz kentleri, caddeleeri, hareketleri ve pek çok özel durumları unuturuz."⁶

Zaman ve mekana bağlı olarak anımsama konusu ile ilgilenen diğer bir düşünür David Hume, konuyu, İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme adlı yapıtında ele alır. O'na göre "Zamandaki herhangi bir uzaklık düşüncede uzaydaki eşit bir uzaklıktan daha büyük bir kesintiye neden olur."⁷ Hume, uzaysal alanda, evde kılınan bir aynanın, uzaktaki bir evin yanmasından daha etkili olduğunu, zamansal alanda da yarın ne olacağını beş yıl sonra ne olacağından daha etkili olduğunu vurgular.⁸ Hume ve Hobbes'ın de düşüncelerinde değindikleri gibi bellek ve imgesel çağrışımlar iç ve dış etkenlerden, uzaklık ve yakınlıktan, geçmiş, bugün ve gelecek zamandan o etkinin niteliğine göre olumlu veya olumsuz etkilenirler. Frederick Copleston, Felsefe Tarihi yapıtında Hume'un bellek için "Yalın düşünceleri değil ama ayrıca onların sıra ve konumlarını da korumaktadır"⁹ düşüncesinden yola çıkarak belleğin bir sistemli depo gibi olduğunu vurgular. Ve yine Copleston aynı yapıtta "Bellekte düşünceler arasında ayrılmaz bir bağıntı vardır"¹⁰ demektedir.

Belleğin Görsel Tanıklığı:

Belleği zayıf toplumların bireysel, toplumsal tarihi de zayıf olur. Bellek yoksa geçmiş de yoktur. Kimse kimseyi tanımaz, doğadaki biçbir canlı, etraftaki hiçbir nesne bilinmez. Bilgi diye bir şeyden söz edilemez. İnsan kendini bile tanımaz, bağlı olduklarını tanımaz. Duyduklarını, öğrendiklerini, deneyimlerini hatırlamaz. Dünya, tam bir kaosa dönüşür.

Oysa insan, bellek sayesinde dünyayı, canlıları, nesnelere, insanları, kendini hep aklında tutar ve dünya bir kaos olmaktan çıkar.

Resim 4. Picasso. "Guernica", 1937, T. Ü. Y. B., 350x780 cm

Bellek, geçmişe dönük yargının da en büyük, en çok kullanılan elemanıdır. İşlenen suçların, katliamların, yapılan savaşların, konuşmaların, vaatlerin, inançların temsil eden söz ve düşüncelerin en sağlam delillerini belleklere kazınan imgeler oluşturur. Bellek olmasa tarihin olmayacağı gerçeği kadar, belleğin yargı üzerindeki hâkimiyeti de bir gerçektir. Mahkeme ve cezalandırmalarda bellekler yargının asıl kaynağını oluşturur. Yargı tarih boyunca şahitlerin duyduklarından ve gördüklerinden arda kalan imgelere göre biçimlenmiştir. Ne kadar çok bellek sahibi insan şahit olursa, o olay o kadar çok doğrudur anlamı çıkar. Geçmiş bir bellek hatırlarsa anı, ama birden çok bellek hatırlarsa tarih olur. Daha önceki tüm yaşanmış, olmuş, bitmişlerin, kararların tarihi olur. Picasso'nun "Guernica"sı, beklide çok az insanın hatırlayabileceği bir hava saldırısı sonucunda ortaya çıkan acı bir katliamı, bütün dünya insanına göstererek herkesin hatırlayabileceği bir imge konumuna getirmiştir (Resim 4).

Goya'nın "3 Mayıs 1808" adlı tablosunda da o dönem yaşanan katliamın herkes tarafından görülerek hatırlanmasını sağlamıştır (Resim 5). Bu iki resim ve benzeri birçok resim tarihi olayları günümüze taşımış ve insanların belleklerine yerleştirmiştir.

Yapay Bellek:

Resim ve gravür alanlarında birebir belge ve görsel konuların dışında çağdaş sanatı doğuracak olan farklı buluşlar, kavramlar ve yöntemler keşfedilmiştir. Fotoğrafın bulunuşuyla belleğin yükü azalmış, zaman ve mekân

5 Thomas HOBBS, Leviathan, Çev. Semih LİM, s. 25, 26

6 Thomas HOBBS, Leviathan, Çev. Semih LİM, s. 26

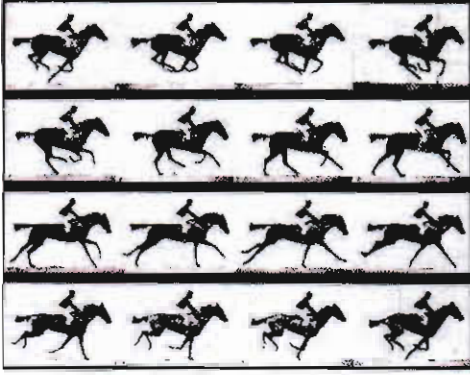
7 David HUME, İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme, Çev. Aziz Yardımcı, s. 376

8 İbz., David HUME, İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme, Çev. Aziz Yardımcı, s. 375

9 Frederick COPLESTON, Felsefe Tarihi-Hume, Çev. Aziz Yardımcı, s. 23

10 Frederick COPLESTON, Felsefe Tarihi-Hume, Çev. Aziz Yardımcı, s. 23

fotoğrafın çektiği karelere sığdırılmış, her an her yerde bulunması ve kullanımı kolay olan yüzeylere basılarak da insanlığa sunulmuştur (Resim 6). Mekân, zaman ve tarih insanın elindedir artık. İmgeler insan belleklerinin yanı sıra fotoğraf kartlarına da kaydedilmiştir.

Resim 6. E. Muybridge, "Dörtmala Koşan Atlar" 1872, Fotoğraf

Resim 6. E. Muybridge. "Dörtmala Koşan Atlar", 1872, Fotoğraf.

Fotoğraf makinesiyle, doğal belleğin taşıdığı ağır yük hafiflemiş ve yapay bellek, hem tarihin delili, hem de yargının delili olmada doğal belleğe yardım etmeye başlamıştır. "Fotoğraf, yalnızca bir imge, gerçeğin taklidi değildir; aynı zamanda bir belgedir."¹¹ Sontag. Fotoğrafla birlikte tarihi kişiliklerin, olayların, savaşların, yerlerin birer belge olarak kaydedilmesi, saklanması ve taşınması sağlanmıştır.

Fotoğraf makinesi ve film şeridiyle devam edip günümüzde dijital teknolojiyle son halini bulan bilgisayar teknolojisi, kendinden önce ortaya çıkan resim, yazı, fotoğraf, tiyatro ve sinema gibi bütün dalları bir araya toplamıştır. Ayrıca bilgisayar teknolojisiyle kullanılmaya başlayan internet ağları üzerinden her türlü yazı, sabit ve hareketli görüntüler dünyada her insana kolayca ve anında ulaşmaya başlamıştır. Böylece bir kitap okumak için kütüphanelere, bir resim görmek için galeri veya müzelere gitmenin yerini, ekran başında tuşlarla kısa bir zamanda bunlara ulaşmak almıştır.

Bir evde bir bilgisayar varsa, o evde yapay bir bellek de var demektir. Onların kendi bellekleri rahat, dinleniyor demektir. İlerleyen ve bu aşamaya gelen teknoloji, zamanla gelecekte insan beynine monte edebileceği bir yapay bellekle, doğal belleklere yardımcı olabilecektir.

Sonuç:

İnsan belleği yaşama dair en önemli şahittir ve büyük bir sistem gibi çalışır. Zaman, mekân, algı ve birçok etkileşim yollarıyla harekete geçerek bir saniyede belki de milyonlarca tur atan bir hard disk gibi her şeyi hatırlar ve tekrardan ortaya çıkarır. İlk insanla birlikte doğan bellek, tarih daha yazılmaya başlamadan ve yazı, resim vb. hatırlama sistemleri oluşmadan önce de yine tüm bu görevleri yapan yegâne sistemdir.

Zamanla gelişen teknoloji insan belleğinin yerini alan yapay bellekler üreterek insanlığa sunmaya başlamıştır. Yapay belleklere kavuşan insanlık, kendi belleklerindeki yığılmanın yanı sıra zihinsel ve bedensel yüklerini de azaltmıştır. Gelecekte yapay belleklerin doğal belleklere olan katkısı daha da artacaktır.

KAYNAKÇA:

- AKAY, Ali. **Kıvrımlar**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1996.
- BAUDRILLIARD, Jean. **Kusursuz Cinayet**, Çev: Necmettin Selvi, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998.
- BERGER, John. **O Ana Adanmış**, Çev: Yurdanur Salman, Müge Gürsoy Sökmen, Metis Yayınları, İstanbul, 1998.
- CAMPBELL, Joseph. **İlkel Mitoloji**, Çev: Kudret Emiroğlu, İmge Kitabevi, Ankara, 1995.
- COPELSTON, Frederick. **Felsefe Tarihi - Hume**, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1990.
- ELLUL, Jacques. **Sözün Düşüşü**, Çev: Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul, 1998.
- FREUD, Sigmund. **Sanat Ve Sanatçılar Üzerine**, Çev: Kamuran Şipal, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- GÖLÖNÜ, Gündüz. **Kazı Resim**, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 1979.
- HOBBS, Thomas. **Leviathan**, Çev: Semih Lim, Yapı-Kredi Yayınları, İstanbul, 1992.
- HUME, David. **İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme**, Çev: Aziz Yardımlı, İdea Yayınları, İstanbul, 1997.
- KAGAN, M. **Estetik Ve Sanat Dersleri**, Çev: Aziz Çalışlar, İmge Kitabevi, Ankara, 1993.
- KRISHNAMURTI, Jiddu. **Öğrenme Ve Bilgi Üzerine**, Çev: Anıta Tathier, Ayna Yayınevi, İstanbul, 2000.

11 John BERGER, **O Ana Adanmış**, Çev: Yurdanur Salman, Gürsoy Sökmen, s. 71